

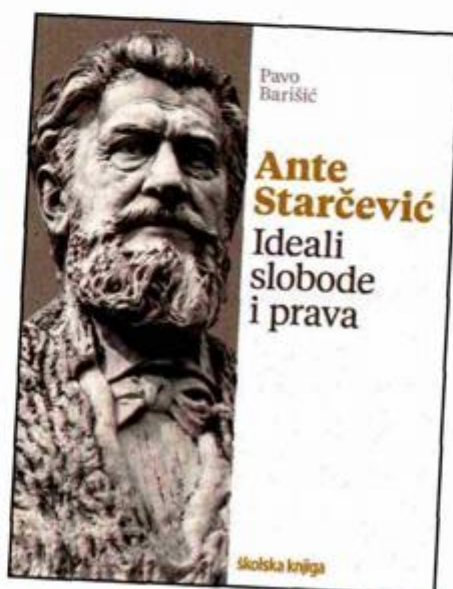
NOVA KNJIGA PROFESORA PAVE BARIŠIĆA *IDEALI SLOBODE I PRAVA* O ŽIVOTU OCA DOMOVINE POSTALA HRVATSKA PUBLICISTIČKA USPJEŠNICA

Bivši ministar obrazovanja RH protiv se ideologizaciji školskih programa

ANTE STARČEVIĆ prvi se odlučno odupirao velikosrpskim i jugoslavenskim idejama

Franjo Tuđman iznimno je cijenio i rabio Starčevićevo naslijeđe, ideje slobode građanina i državne samostalnosti. Velik je utjecaj Starčević imao na Antu Kovačića, Augusta Harambašića, Eugena Kumičića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Antuna Gustava Matoša i Miroslava Krležu

Naslovnica Barišićeve knjige *Ante Starčević – Ideali slobode i prava*

Razgovarao:
VANJA VINKOVIĆ
Fotografije: Sanja Blažević

U susret dvjestotoj obljetnici rođenja dr. Ante Starčevića, velikana hrvatske političke i društvene povijesti devetnaestoga stoljeća, rodenoga 3. svibnja 1823. u Velikom Žitniku kod Gospića, objavljena je nova knjiga profesora Pave Barišića pod naslovom *Ante Starčević – Ideali slobode i prava* u nakladi *Školske knjige*, čiji zanimljiv sadržaj temeljen na znanstvenim spoznajama daje čitateljima svježi pristup tumačenjima velebnog djela Oca Domovine. O knjizi koja je iznimno hvaljena od stručne javnosti, a odlično prihvaćena od čitatelja željnih kvalitetnoga hrvatskog povijesnog štiva, razgovarali smo s njezinim autorom,

bivšim ministrom obrazovanja RH, bivšim dekanom i predavačem na Fakultetu hrvatskih studija čiji predmet *Filozofija prava i države Ante Starčevića* nastavlja izučavati političku ostavštinu pokretača pravaške misli i u napokon samostalnoj hrvatskoj državi.

Branitelj prava hrvatskoga puka

● **Što Vas je potaknulo da u svom znanstvenomu radu iscrpno istražujete život i djelo dr. Ante Starčevića, osnivača Stranke prava, filozofa i hrvatskoga državotvornoga političara kojemu je dodan pridjev Otac Domovine?**

Filozofija prava Ante Starčevića i njegovo političko djelovanje privlače moju pozornost još od doba studija na Pravnom i Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Nakon zaposlenja na Institutu za filozofiju 1986. godine počeo sam se sustavnije baviti poviješću političke i pravne filozofije hrvatskih autora u prvoj polovici 19. stoljeća, primjerice Antuna Ferdinanda Albelyja. Potom je nezaobilazno u središte mogega proučavanja dospjela pravaška baština kao najoriginalnija politička misao u drugoj polovici 19. stoljeća.

Moja istraživanja intenzivirala su se u vrijeme demokratske pluralizacije društva i nastojanja za hrvatskom državnom samostalnošću. Upravo sam u Starčevićovoj filozofiji prava prepoznao najuzvišenije ideje i dalekosežna promišljanja hrvatske i europske politike na modernim demokratskim i liberalnim načelima. Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman u dalekosežnoj sintezi različitih sastavnica hrvatske političke tradicije tijekom borbe za državnu samostalnost s razlogom se najčvršće mogao osloniti upravo na starčevićansku državotvornu okosnicu.

Od 1992. do 1996. vodio sam kao ravnatelj Instituta za filozofiju znanstveni projekt „Filozofija prava Ante Starčevića“. Istodobno sam na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, od njihova pokretanja prije trideset godina, po prvi put u sveučilišnu nastavu uveo kolegij posvećen filozofiji prava i države Ante Starčevića. Ponosan sam što sam brojnim naraštajima studenata mogao predavati o sadržajima koji se, na žalost,

još uvijek premalo nude u sveučilišnoj nastavi.

Knjigom Ante Starčevića *Govori* započeo sam 1995. godine priređivanje izdanja sabranih *Djela*. Ponosan sam što je predgovor za nju napisao predsjednik Tuđman i što sam imao prigodu s njime razgovarati o Ocu Domovine u povodu 100. obljetnice smrti 1996. godine, kada sam objavio monografiju o njegovoj filozofiji prava. Potom sam 1998. godine

Starčević svojim republikanstvom podsjeća na Marka Porcija Katona i na Marka Tulija Cicerona. Pozivao se na Cicerona i prema njegovu uzoru dobio je naslov Oca Domovine jer je imao zaslugu za spašavanje hrvatske državnosti u maglovitim vremenima. Matoš ga je uspoređivao s Pitagorom, Sokratom i Markom Aurelijem

objavio Starčevićeve *Izabrane političke spise*. Nastavio sam dalje pisati rasprave i objavljivati radove o njegovu životu i djelu te organizirati znanstvene skupove.

● **Kako biste opisali Antu Starčevića kao hrvatskoga domoljuba, političara i filozofa, odnosno njegovu osobnost koja mu je određivala turbulentnu sudbinu?**

U opisu bih pošao od oznake *homo novus*. Tako su stari Rimljani označavali one koji su se prvi iz svojega roda uzdizali do članstva u Senatu, osobito one koji su potjecali iz plebejskih krugova. Starčević je prvi koji je iz svojega roda, iz sela Veliki Žitnik u Lici, dospio u najviše zakonodavno tijelo u zemlji,

u Hrvatski sabor. Uzvišeno mjesto zastupnika naroda postizao je vlastitim sposobnostima, darovitošću, učenošću, velikim trudom i omiljenošću u puku. Podsjeća republikanskim uvjerenjima i čvrstim značajem na Marka Porcija Katona i na Marka Tulija Cicerona s kojima su ga uspoređivali njegovi suvremenici.

Od klasičnih pisaca posebice se pozivao na Cicerona. Prema njegovu uzoru dobio je naslov Oca Domovine jer je imao zaslugu za spašavanje hrvatske državnosti u maglovitim vremenima oktroiranih zakona i državnih nagodaba. Za razliku od mnogih koji su se gubili u magli, njemu je bilo posve razvidno da se državnošću ne može trgovati. Grmio je sa saborske govornice da se o suverenim pravima naroda ne smiju sklapati nagodbe ni s Bečom ni s Peštom.

Dosljednošću u obrani prava hrvatskoga puka podsjećao je svojom zauzetošću za opće dobro i stoičkim podnošenjem političkih nedaća na klasične velikane. Matoš ga je uspoređivao s Pitagorom, Sokratom i Markom Aurelijem. U zagovoru prava na samoodređenje i 'bratstvo' svih naroda među prvima je u Hrvatskoj osvjedočeno prigrio demokratske ideje. Kerubin Šegvić ističe kako je upravo on „prvi u Hrvatskoj digao barjak zdravoga demokratizma“ te je hrabro stao u obranu ljudskih prava običnih ljudi. A svjedočiti demokratske nazore u Podunavskoj monarhiji nije bilo jednostavno. Osjetio je to na vlastitoj koži, nekoliko je puta završio na sudu pa i u tamnici.

● **Na Fakultetu hrvatskih studija predajete i predmet *Filozofija prava i države Ante Starčevića*. Što je u srži Starčevićevih zamisli i koliko su u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća bila sukladna s tadašnjim modernim europskim političkim doktrinama?**

Stoljeće u kojemu je živio označila su zauzimanja za ljudska prava, težnje za promjenama u društvu i borbe za samobitnost naroda. Starčević je od mladosti prionuo uz ideje koje su označavale slobodu. Zato je posegnuo za pravom kao uvjetom slobode čovjeka pojedinca i naroda. Politički je osobito nadahnut modernim idejama u europskom pokretu naroda 1848. godine. Kao student na jednoj od vodećih visokoškolskih ustanova u Monarhiji, na Kraljevskom sveučilištu u Pešti, s oduševljenjem prati i proučava zahtjeve europskih naroda za

samoodređenjem i ljudskim pravima. Kada se u ožujku 1848. Lajos Kossuth našao u Monarhiji na čelu „europske revolucije“, nakon što je u Beču srušen Metternich, prvi su mu u Pešti pristupili studenti. Starčević je u glavnom gradu Ugarske revolucionarna zbivanja mogao promatrati iz prvih redova studentske galerije.

Odmah po povratku u domovinu, krajem svibnja i početkom lipnja 1848. godine, prati pozornom saborske rasprave i 'vještim perom' daje potporu narodnom zanosu. Piše u prvom demokratskom glasilu u Hrvatskoj, *Slavenskom Jugu*. Kada mu se pružila prigoda, nakon Bachova apsolutizma, objavljuje 'hrvatsku političku početnicu' u *Pozoru* 1860. godine. Prema uzoru na američku Deklaraciju o neovisnosti i francusku Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina u predstavkama Riječke županije i saborskim govorima 1861. godine ispisiuje hrvatsku inačicu Deklaracije. Njegova je državotvorna ideja zasnovana na slobodi i pravima čovjeka pojedinca.

Protivnik apsolutista i despota

• Što je Starčević podrazumijevao pod *republikanizmom*, a što pod *liberalizmom* i koliko su ta promišljanja usporediva s današnjim sadržajima tih pojmova?

Zacijelo se mogu uočiti određene razlike u političkim odrednicama republikanizma i liberalizma između 19. i 21. stoljeća. Povijest i društvo idu naprijed. Između je 20. stoljeće s iskustvom totalitarnih ideologija koje su poništavale

Barišić predaje na Fakultetu hrvatskih studija *Filozofiju prava i države Ante Starčevića*

ljudska prava. Ali je liberalna demokracija sačuvala određene vrijednosti koje su zajedničke prošlom i današnjem kako republikanizmu tako i liberalizmu. Po tome je Starčević itekako aktualan i danas.

Republika je za njega najprikladniji oblik vladavine za ostvarenje slobode građana. Sloboda se kao svojevrсни lajtmotiv provlači kroz cjelokupno djelo. Obrazlaže kako „u republici svaki državljanin može zauzeti najuzvišenije

mjesto, najviše dostojanstvo svoje domovine, da može biti vladarom, zastupnikom svega naroda“. Zato je za njega republika: „doista, vrhunac savršenstva države, vrhunac blaženstva što ga čovjek može na zemlji dočekati i uživati“.

Starčević pripada krugu hrvatskih mislitelja koji osvjedočeno prihvaćaju liberalne zasade Francuske revolucije u rasuđivanju političke zbiljnosti. Primijenio ih je na osobit način pri izgradnji hrvatske državne zamisli u okviru *legitimizma*

Otac Domovine upozoravao na opasnosti europskoga *mrnjauka*

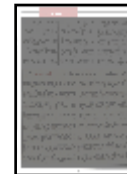
• Kako bi se u Starčevićevu političku filozofiju mogao uklopiti novi pojam "modernoga suverenizma" i je li riječ o oksimoronu?

Svijet se danas sve više povezuje, doista postaje globalno selo. Nijedna država ne može ostati izvan globalnih integracija – od Svjetske trgovačke unije, Ujedinjenih naroda, do raznih kontinentalnih i svjetskih organizacija. Moderna tehnologija, transport, gospodarstvo traže zajedničke standarde koji olakšavaju svakodnevni život i nužno nadilaze kapacitete pojedinih država.

Pa ipak, unutar tih organizacija narodi trebaju tražiti ostvarivanje vlastitih interesa, na gospodarskome, kultur-

nom, sigurnosnom planu. Unutar Europske unije ili NATO-a Hrvatska legitimno traži svoj put, nalazi saveznike oko ključnih pitanja. Na određenim područjima strateški surađuje s državama s kojima dijeli zajedničke interese, u Srednjoj Europi, na Mediteranu ili pak za energetska pitanja u inicijativama triju mora.

Starčević se sam zauzimao za svjetsko bratstvo ravnopravnih naroda. Na načelima slobode i jednakosti zagovarao je svojevršno ujedinjenje europskih naroda. Izričito je pisao kako se za postizanje europskoga mira treba raditi na europskom skladu, upozoravao je na opasnosti kada se europski koncert izopači u *mrnjauk*.

Habsburške Monarhije, koja je zabranjivala veličanje revolucije i opirala se idealima vladavine puka. Liberalna stajališta očituje u zahtjevu za slobodom svih građana, demokratskim načelima, pravnom državom, vjerskom snošljivošću i javnim mišljenjem. Sloboda građana i ravnopravnost naroda služe mu za obranu ljudskih prava od samovoljne zlorabe vlasti. Apsolutistička vladavina i despotizam glavni su predmet njegove kritike.

● U svojoj novoj knjizi *Ante Starčević – Ideali slobode i prava pišete kako su na Starčevićevim političkim temeljima gradili i hrvatski državni- ci, kako lijeve tako i desne orijentacije, od Stjepana Radića do Franje Tuđmana?*

Bogata je i višeslojna Starčevićeva politička ostavština. Stoga su se na nju mogle oslanjati razne političke struje. Prisposobio sam to poznatim stihovima Friedricha Schillera koji je rekao da *kada grade kraljevi, tada dobivaju posla brojni vozači taljiga*.

Starčević je s pravaškim krugom sjedio na lijevoj strani sabornice u odnosu na predsjedavajućega, što je pripadalo oporbi. U tadašnjem političkom rasporedu do kraja života nije dopustio da netko zasjedne lijevo od Stranke prava. Ostavio je dragocjeno misaono promišljanje o slobodi čovjeka i vladavini puka prema kojemu se mogu ravnati kako lijeva tako i desna strana političkoga spektra.

Stjepan Radić preuzeo je starčevićanska demokratska uvjerenja, pouzdanje u svetost ljudskih prava i bratstvo naroda. Pretočio ih je u vlastitu republikansku i mirotvornu ideju zasnovanu na pravima radnika i seljaka. Zajedničko im je ishodište u osobitom prihvaćanju slobode i jednakosti puka, istinskim porukama o bratstvu naroda.

Franjo Tuđman iznimno je cijenio i rabio Starčevićevo naslijeđe, ideje slobode građanina i državne samostalnosti. Naglašavao je kako je u svojem djelu „borbu za nacionalna prava uspio povezati s borbom za napredne i demokratske ideje zapadnoeuropskoga građanskog društva, boreći se beskompromisno protiv natražnjačkih režima, a

EU mora vratiti demokratske oblike izražavanja i odlučivanja!

● Prije nekoliko dana je Međunarodna paneuropska unija, čiji ste Vi glavni tajnik, a i novoizabrani ste predsjednik Hrvatske paneuropske unije, obilježila stotinu godina svog postojanja, odnosno objavljivanja programskog dokumenta svog osnivača grofa Richarda von Coudenhove-Kalergija iz 1922. u kojem je dao svoje viđenje budućnosti europskoga kontinenta nakon strahota Velikoga rata. Koliko je to štivo bilo vizionarsko i možemo li biti zadovoljni s ostvarenjima tih zamisli s obzirom na aktualne europske probleme poput ruske agresije na Ukrajinu?

Doista je riječ o vizionarskim idejama. Pisati 1922. godine o političkom ujedinjenju europskih građana, ukidanju granica u Europi, zajedničkoj valuti, udruživanju obrane i nuždi podizanja *limesa* prema istoku mnogima se činilo kao fantazija daleka od zbilje. Međutim, stoljeće nakon toga većina je tih zamisli postala zbilja.

Usporedimo li današnji svjetski poredak s onim od prije sto godina, možemo uočiti određene sličnosti. Svijet je danas, kao i tada, multipularan. Samo je nekoliko globalnih igrača promijenilo uloge. No glavna je razlika što je Europska unija sada jedna od pet supersila u novom svjetskom poretku. Prije stotinu godina postojala je samo u vizijama. Od tada je ustoličena i izrasla u respektabilnu svjetsku silu.

Različita je od ostalih četiriju – Sjedinjenih Američkih Država, Kine, Rusije i Indije. Jedina je rođena iz nužde i začeta iz čisto miroljubive ideje. Ona je ispred svih drugih velesila po značenju za budućnost svijeta. Uzvišena je u svojoj mirotvornoj povijesnoj misiji. Idealima slobode i mira može ponuditi svijetu više od drugih. Jer nije vojna moć ta koja pokreće kotač povijesti, nego ideali mira. Europska unija ima vizionarski potencijal za budućnost, pokazala ga je u obrani slobode i solidarnosti s Ukrajinom.

● Coudenhove-Kalergi zastupao je multikulturalnu Europu i stvaranje Sjedinjenih Europskih Država, što se

pokazuje kao pogriješan pristup s obzirom na povijesne, političke i kulturne posebnosti europskih naroda, na što je ukazivao i njegov nasljednik na čelu Paneurope i veliki hrvatski domoljub Otto von Habsburg?

Svaki je od tih dvaju uglednih paneuropskih predsjednika imao vrijedna promišljanja europske integracije koja su se prilagođavala političkoj stvarnosti. Coudenhove-Kalergi započeo je paneuropsku misiju koju je Otto von Habsburg dostojno nastavio još snažnijim političkim djelovanjem u Europskom parlamentu, a bio je prisutan u demokratskim procesima u raznim zemljama. Paneuropski piknik u Sopronu veličanstven je pothvat urušavanja blokovske podjele i ujedinjenja obaju plućnih krila Europe. Znatne su njegove zasluge kako u borbi Hrvatske za državnu samostalnost tako i u težnjama za ulazak i ravnopravno članstvo u Europskoj uniji.

Birokratiziranost Europske unije u sprezi s globalističkim oligarhijskim sustavom ozbiljna je prijetnja europskom zajedništvu i promicanju paneuropskoga duha koji počiva na grčkoj mudrosti, rimskom pravu i kršćanskoj vjeri.

S pravom se danas sve više ističu prigovori o udaljavanju birokracije u europskim institucijama od potreba i života građana. I sam je Emmanuel Macron u svojem govoru na Sorbonni podsjetio na pojavu „izdaje činovnika“, koju je prije jednoga stoljeća opisivao francuski filozof Julien Benda. Teško je razumjeti zašto se događaju takva zatajenja u demokratskom predstavljanju europskih građana. Potrebno je, po mojemu mišljenju, snažnije vratiti demokratske oblike izražavanja i odlučivanja. Konferencija o budućnosti Europe, koja je okončana u svibnju ove godine, kao ogleđan deliberativni pokus iznijela je na vidjelo određene manjkavosti europske demokracije udaljene od građana. Nadam se kako će se posegnuti za prikladnim sredstvima popravka.

za pobjedu načela građanskih sloboda o jednakosti ljudi i naroda, o suverenitetu i pravu svakoga naroda na svoju državu“.

● **Navodite i Starčevićev veliki utjecaj na umjetnička stvaralaštva, primjerice Ante Kovačića, Augusta Harambašića, Eugena Kumičića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Antuna Gustava Matoša i Miroslava Krleže?**

Uzvišenim književnim stilom i jakim političkim izričajem Starčević je izvršio golemi utjecaj na znatan broj hrvatskih umjetnika. Iz pravaških redova potekli su najistaknutiji stvaratelji koji su umjetnost živjeli iz njezine posebne društvene zadaće. Iz njihovih djela dopiru poruke o pravdi i nepravdi, nesretnim sudbinama i razotkrivanju društvenoga licemjerja. Starčević je nametnuo etičku dimenziju koju su listom slijedili znatni hrvatski književnici.

Ante Kovačić od Starčevića prihvaća satiričan stil i oštro slikanje stanja društva uz radikalnu kritiku izopačenih pojava. Razvio je „stekliški“ način kritike koji mu je donio niz životnih neugodnosti. Bio je pravaš koji je u svojem stvaralaštvu vrhunski isprepleo elemente romantike s realizmom. U Eugena Kumičića vidljive su pravaške ideje u kojima je pod naturalističkom etiketom uvijena pravaška romantična supstancija. Pravaštvo mu je pripomoglo da se spasi iz opasnoga raskola tako što je posegnuo za povijesnim temama. Njegov roman *Urota Zrinsko-Frankopanska* obrađuje kultnu temu hrvatske povijesti, a posvećena je Ocu Domovine.

Pod starčevićanskim utjecajem bio je i „najveći pravaški pjesnik osamdesetih godina“, August Harambašić. On je napisao Starčeviću himnu, koja je uz glazbu Franje Vilhara-Kalskoga, prai-zvedena 1895. na svečanosti otvorenja Doma. Pisac prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti Slavko Ježić ističe pravaški utjecaj na „najvećega hrvatskoga pjesnika devetnaestoga stoljeća“, Silvija Strahimira Kranjčevića.

Za Matoša je Starčević ne samo „najveći Hrvat prošlog vijeka, najveći naš rodoljub“. Za njega je on „i dosele najjači naš mislilac i najbolji publicist“. A i stvaralaštvo Miroslava Krleže može se promatrati pod utjecajem Starčevićeva razotkrivanja opsjena u društvu. U pisca koji se ne razbacuje pohvalama valja uočiti rečenicu s trima superlativima:

„Najlucidnija naša glava koja je našu stvarnost promatrala najpreciznijom pronicavošću i koja je o toj stvarnosti dala slike za jedno čitavo stoljeće književno i govorničko najplastičnije jest glava staroga Ante Starčevića.“ U Krleže koji je nerijetko bio kritičan prema mnogim hrvatskim veličinama može se do kraja života pronaći pohvalne riječi za Starčevića.

● **U knjizi tvrdite kako je Starčević, a ne Ivan Mažuranić autor poznate zbirke aforizama *Političke iskricе*. Možete li to pojasniti i što to govori o njegovu tadašnjem javnom djelovanju?**

Suprotstavljao se i hegemoniji pojedinih naroda u Monarhiji. Kao zagovornik jednakosti i suradnje naroda nije mogao prihvatiti dualizam. Ali nije osporavao personalnu uniju. Obraćao se austrijskom caru kao hrvatskome kralju i zahtijevao od njega ispunjenje ugovornih obveza prema hrvatskom narodu

Do sada se obično uzimalo da se Starčević političkim temama počinje baviti tek od 1860. godine, kada piše članke u *Pozoru*, te 1861. godine, kada postaje veliki bilježnik i saborski zastupnik. Za prethodna razdoblja uglavnom se smatrao darovitim književnikom i piscem filozofskih ogleda. Međutim, autorstvo *Političkih iskrica* potvrđuje kako je riječ o autoru kojega je promišljanje o tajnama i dosezima politike prošlo iz najdublje nutrine. Činjenica je da Starčević u iskonsko promišljanje politike strastveno ponire od prevratničke 1848. godine kada se vraća sa studija iz Pešte. Time se za više od desetljeća pomiče naprijed

njegovo bavljenje politikom i mijenja slika o njegovu stvaralaštvu.

● **Kakav je bio Starčevićev odnos prema hrvatskim političarima i društvenim utjecajnicima toga vremena i koje anegdote možete izdvojiti s tim u svezi?**

Usporedio sam ga s Ivanom Mažuranićem. Riječ je o dvama najvećim hrvatskim političarima 19. stoljeća. Obično se prikazuju kao politički protivnici. Međutim, nastojao sam pokazati kako u glavnim političkim ciljevima nisu toliko velike razlike koliko se naglašavaju između bana pučanina i stekliša iz Like. Obojica su u političkom određenju naprednjaci i „liberalci“, zagovornici vladavine puka. Pri tom je Mažuranić pokazivao izniman politički pragmatizam, dok je Starčević bio nepopustljivi stekliš. Suradivali su u zajedničkim poslovima, ali su se politički i sukobljavali. Bliski su u dijalektičnoj oprečnosti. Svaki je na svoj način, i u skladu s vlastitim uvjerenjima, ispunio dužnost u službi dobru zajednice.

Često je u sabornici ulazio u prijetore s banom Kluenom-Hédervaryjem. Najpoznatija je anegdota zacijelo poznati „vritnjak“ kojim je ban 1885. godine bio nagrađen od pravaša za potajno odnošenje hrvatskih državnih spisa u Mađarsku.

Otvoreni neprijatelj Vuka Karadžića

● **Kakva su bila Starčevićeva razmišljanja o narodima jugoistočne Europe i mogućim političkim vezama Hrvata s njima, posebice Srbijancima i njihovoj već tada proglašenoj ekspanzionističkoj velikosrpskoj ideologiji?**

Već je spomenuti pisac *Hrvatske književnosti od početka do danas* Slavko Ježić s pravom u Starčeviću prepoznao „prvoga otvorenoga i odlučnoga neprijatelja Vuka Stefanovića Karadžića“ i to ne samo u jezičnim i pravopisnim pitanjima. Polazeći od jezika i u prijelazu prema političkim pitanjima Starčević se već početkom pedesetih godina 19. stoljeća jasno suprotstavlja velikosrpskim pretenzijama. Upozorio je na članak *Srbi i svuda* i otvorio polemiku s novosadskim *Srpskim dnevnikom* o postojanju hrvatskoga jezika. Pružao je

otpor onima koji su osporavali hrvatsku državnost. No gajio je dobre odnose i zagovarao suradnju s narodima u okviru Monarhije i u susjednim zemljama.

● **Je li i koliko Starčević bio svjestan pogubnosti jugoslavenske ideje kao krinke velikosrpskog *kokošarskoga* otimanja tuđih teritorija, prije svih hrvatskih, pa shodno tomu i prisvajanja našega jezika, kulture, umjetnosti i dijelova povijesti?**

Odupirao se jugoslavenskoj ideji kao i svim „slavjanskim“ konstrukcijama. Ali ih nije promatrao pod velikosrpskim pretenzijama nego kao tvorevinu bečkih krugova. Jer u njegovo vrijeme nisu se Srbi uopće zauzimali za jugoslavenstvo. To su činili ponajviše hrvatski krugovi koji su i Akademiji u Zagrebu dali jugoslavensko ime. Zato im je posvetio mnoge oštre satire u *Pismima Magjarolacah*.

● **Kakav je stav Starčević imao prema Habsburškoj Monarhiji, odnosno Austro-Ugarskoj i Hrvatskoj unutar te višenarodne i višejezične za-**

jednice, svojevrsne preteče Europske unije?

Suprotstavljao se hegemoniji pojedinih naroda u Monarhiji. Kao zagovornik jednakosti i suradnje naroda nije mogao prihvatiti dualizam. Ali nije osporavao personalnu uniju. Obraćao se austrijskom caru kao hrvatskom kralju i zahtijevao od njega ispunjenje ugovornih obveza prema hrvatskom narodu.

● **Je li Starčević hrvatsku državotvornost doživljavao kao sastavnicu monarhističkih saveza nakon 1102. godine ili ju je u duhu modernizma više sagledavao kao temelj samostalne i suverene hrvatske države?**

Polazio je od duha modernizma i građanskih prevrata u kojima se konstituiraju moderne nacije. Ugledao se osobito na primjer Francuske kojoj je posvetio svoju najopsežniju raspravu o razvoju ustava u povodu stote obljetnice revolucije 1889. godine.

Bio je zagovornik ideje naravnih prava. No za argumentaciju je bio prisiljen

posezati za drevnim državnim ugovorima s vladarima i povijesnim zemaljskim povlasticama. Jer je to bio pravni okvir na kojemu je bilo moguće raspravljati. U Monarhiji je tada prevladavala legitimistička argumentacija.

Možemo li s povijesnim odmakom tvrditi kako je pravaški smjer koji je bio putokaz djelovanja Čiste stranke prava i njezinih izvedenica, naravno s Josipom Frankom kao *spiritus movensom* pokreta nakon Starčevića, mogao biti najsvrshodniji hrvatskom narodu u sklopu složene Monarhije?

Frank je bio pragmatičan političar. Pravač koji je oblikovao mogao je donijeti ploda da se Monarhija na vrijeme znala preustrojiti prema modernim političkim zahtjevima. Ali je Starčević desetljećima prije toga u svojim govorima ukazivao na njezine propuste i upozoravao kako će propasti ako se ne popravi. Primjerice, kazao je kako će plakati Habsburzi nad nepravdom zauzećem Bosne i Hercegovine, ne uzimajući u obzir povijesna prava Hrvata, još gorče i tužnije nego što je Marija Terezija tu govala nad zauzećem Šleske. Monarhija se nije reformirala i propala je na neriješenom narodnom i jezičnom pitanju. Nadajmo se da će Europska unija znati povući povijesne pouke iz neuspjeha Habsburške Monarhije.

Udaljavanje pravaša od ishodišta

● **Trijalizam na žalost nije nikada zaživio unutar Monarhije, a njime bismo mi Hrvati ostvarili treći entitet kojim bismo obuhvatili najveći dio hrvatskih povijesnih zemalja, što bi svakako ojačalo i cijelu državu i moguće spriječilo njezin raspad 1918. godine?**

O tomu možemo samo nagađati. Činjenica je da je prestolonasljednik Franjo Ferdinand krenuo u pohod Sarajevu i Bosni i Hercegovini, a sljedeće je određeno bila Dalmacija. Najavljivane su reforme i vjerojatno bi Monarhija krenula u rješavanje zapletenih odnosa među narodima u svojem okviru. No to su zapriječili vjerojatno oni kojima nije odgovarao preustroj ni modernizacija srednjoeuropske zajednice zemalja.

● **U postjugoslavenskoj historiografiji koja još uvijek diktira tu-**

Školski kurikuli ne smiju biti ideološki eksperimenti niti ignorirati prava roditelja i iskrivljavati biološke istine

● **Koji je Vaš stav kao bivšega ministra obrazovanja glede novih nastavnih sadržaja čije su svjetonazorske i ideološke postavke suprotne tradiciji hrvatskog naroda?**

Uvođenje nastavnih sadržaja u škole osjetljiv je proces. Zahtijeva pristup koji odražava svojevrsni društveni konsenzus. Sadržaji naravno moraju biti utemeljeni na objektivnim i znanstvenim spoznajama. Školski kurikuli ne bi smjeli biti predmet ideološkoga eksperimentiranja. Poučeni iskustvom totalitarnih režima prošloga stoljeća, koji su htjeli „oteti djecu“ i indoktrinirati ju ideološkim uvjerenjima od najranije mladosti, treba podsjetiti kako je na međunarodnoj razini uspostavljen pravni okvir u Konvenciji o pravima djeteta. Izričito se propisuje da države trebaju poštovati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, zakonskih skrbnika pa i članova proširene obitelji ili zajednice kako to nalažu mjesni običaji. Slično i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima obvezuje države na poštivanje slobode roditelja i osiguranje vjerskoga i čudorednoga odgoja za djecu u skladu s vlastitim osobnim uvjerenjima.

● **Je li to nezaustavljivi globalistički proces koji na transhumanističkim zasadama antropološki mijenja biološke zadanosti dosadašnjeg čovjeka?**

Pojavljuju se očito nove ideologije koje dovode u pitanje čovjekov odnos prema vlastitoj biologiji, primjerice rodna ideologija, transhumanizam. Međutim, kao nijedan drugi proces, tako ni taj nije nezaustavljiv. Premda se ponegdje nameću i kroz politiku, sveučilišta ili popularnu kulturu, ipak vjerujem da svaka ideologija koja pokušava iskriviti temeljne istine dugoročno ne može opstati.

Pavo Barišić, autor nove knjige o dr. Anti Starčeviću

mačenja naše povijesti u hrvatskoj politici, školstvu, kulturi i medijima, namjerno se zanemaruju sve nacionalne, društvene i kulturne vrijednosti Hrvatskoga Kraljevstva koje je postojalo od srednjega vijeka do 1918. godine s naglaskom na uvijek sačuvanu državotvornost hrvatskoga naroda koja je Starčeviću bila temeljna misao vodilja?

To je dobra primjedba. Pod postmodernističkom krinkom o svršetku velikih povijesnih i metafizičkih priča izbacuju se vrijedni povijesni sadržaji iz udžbe-

nika. Protežira se istraživanje dokolice i manje značajnih povijesnih tema od bitnih političkih zbivanja i pokreta. No to su samo ideološke opsjene. Proučavanje povijesti pomaže nam za razumijevanje sadašnjosti i suočavanje s budućnošću.

● **Kako je i na koji način Starčevićeva politička filozofija i intelektualna ostavština utjecala na pravaše okupljene oko Ante Pavelića i na ustaški pokret koji je nastao nakon ubojstava hrvatskih političkih prvaka u jugoslavenskoj skupštini 1928. godine?**

Na početku 20. stoljeća Starčevićeva se pravaška baština razlila u više stranaka i bila je najsnažniji izvor njihovih političkih programa. Utjecala je na

brojne hrvatske intelektualce i političare. Ante Pavelić pristupio je još kao srednjoškolac u Zagrebu Čistoj stranci prava i studentskoj udruzi Frankovci. Kao odvetnički pripravnik u uredu saborskoga zastupnika i potpredsjednika Čiste stranke prava Aleksandra Horvata od 1915. sudjeluje u stranačkom radu i na sastancima.

Kada je stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. zatraženo raspuštanje svih stranaka iz Austro-Ugarske i kada je prestala s radom dotadašnja Hrvatska stranka prava, pristaše Čiste

stranke prava ujedinjaju se s razočaranim starčevićancima i pravašima raznih struja te osnivaju 1919. novu Hrvatsku stranku prava. Na čelu je bio predsjednik Vladimir Prebeg, a Pavelić je bio ponajprije tajnik, a kasnije predsjednik. U novom Republikanskom programu mijenja se naglasak s liberalnih prava pojedinca prema nacionalnom samoodređenju.

U otporu prema velikosrpskom nacionalizmu, koji je kulminirao u doba Pavelićeva zastupstva u beogradskoj skupštini 1927.-1929., a osobito nakon atentata na Stjepana Radića i prvake Hrvatske seljačke stranke 20. lipnja 1928., izvorni republikanizam klizao je sve više prema isključivom nacionalizmu. Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature izvorni pravaški liberalizam ustupa sve više mjesto pozivima na oružanu pobunu, čemu se sam Starčević izriječno suprotstavljao tvrdeći da bune donose narodu više štete nego koristi. U stvarima slobode zauzimao se za „zajedništvo naroda“.

Novi pravaški smjer od Pavelićeva odlaska u emigraciju poprima elemente totalitarne ideologije krvi i tla koja je došla do izražaja u ustaškom pokretu. Paradoksalno je što se upravo Starčević najsnažnije opirao panslavenskim i jugoslavenskim državnim konstrukcijama zasnovanim na idejama krvne i jezične srodnosti.

● **Izgleda da su pravaše stalno pratile međusobne nesnošljivosti, razmirice, podjele i političke stranpućice, što uostalom svjedočimo i zadnjih tridesetak godina u demokratskoj Hrvatskoj, no svima njima Starčević je uvijek bio i ostao idejno ishodište?**

Stranački raskoli nisu samo prisutni u pravaškim krugovima. Ima ih i drugdje. Prijepori su bili vidljivi već za Starčevićeva života. Sam se morao obračunavati s Franom Folnegovićem i Davidom Starčevićem, vođama vlastite Stranke prava i osnivati Čistu stranku prava. Poslije njegove smrti ti su se sukobi i podjele još više raspirivali.

Tako je očito i u novije vrijeme. Dodatno raskole potiče stalno oporbno djelovanje pravaških stranaka. Slažem se s Vama da svima ostaje jedinstveno idejno ishodište u Starčeviću. No pojedini se pravaški krugovi znatno udaljuju od toga ishodišta.

